

ORIJENTACIJE

UTJECAJ MASMEDIIJA NA OBITELJ

Mirko Juraj Mataušić

Tematika označena u naslovu teksta obrađuje se ovdje u značajnoj mjeri pod vidom okvirne teme 15. katehetske zimske škole (Zagreb 19–24. siječnja 1987): VI. i IX. Božja zapovijed. Utjecaj o kojemu je riječ događa se, naravno, u okviru utjecaja koji masmediji imaju općenito na razvoj i život suvremenoga ljudskog društva. Jasno je da sve te promjene ne mogu biti ni spomenute na ovako ograničenom prostoru.¹ Cilj nam je tek upozoriti na neke promjene u životu obitelji s obzirom na tradicionalne običaje i vrednote, promjene koje su masmediji prouzročili samim svojim postojanjem, a onda i sadržajima koje nude, opisati neke zakonitosti po kojima se promjene događaju i ponuditi neke preventivne mjere kojima roditelji mogu kompenzirati mogući negativni utjecaj masmedija na njihovu djecu. Crkva je na II. vatikanskom koncilu zauzela načelno pozitivan stav prema suvremenoj kulturi i civilizaciji pa tako i prema masmedijima. Nema razloga da se odstupi od toga stava, premda nas to ne smije spriječiti da vidimo i negativne pojave koje su s masmedijima u vezi. O nekima od njih potrebno je i posebno progovoriti, kao npr. o pomografiji, jer postoji opravdana bojazan da ugrožavaju moralni odgoj mlade generacije.

Premda je ovdje u načelu riječ o svim masmedijima, najviše ćemo pažnje, uz tisak, posve-

titi televiziji, jer je ona najatraktivnija, jer je recepcija njezinih sadržaja vremenski određena i jer traži punu pažnju (za razliku npr. od tiska koji možemo čitati kad nam je zgodno ili radija koji možemo slušati dok radimo nešto drugo...)

TELEVIZIJA – ČLAN OBITELJI

Najviše promjena u životu obitelji, ponašanje njezinih članova i praktičnom odnosu prema nekim tradicionalnim vrednotama izazvala je televizija² samom svojom nazočnošću u obitelji. Ona je članove obitelji ujedinila te ih prostorno i idejno usmjerila na sebe. Oni danas provode možda više vremena zajedno nego u

¹ Ovo je predavanje održano na Katehetskoj zimskoj školi 1987. godine i u neku je ruku nastavak o dopuna predavanja sa KZŠ 1986. kad je bilo riječi o nasilju u masmedijima. Vidi: *Kateheza*, br. 1/1986, str. 67–77. O terminologiji i funkciji masmedija u modernom društvu vidi: M. MATAUŠIĆ: *Crkva i sredstva društvenog priopćivanja*, „Bogoslovska smotra”, br. 3–4/1985, str. 360–368.

² Kod televizije moramo razlikovati instituciju, RTV-postaju sa svim osobljem i opremom koja joj je potrebna za proizvodnju programa, mrežu odašiljača putem koje se program emitira u eter i konačno televizijske prijemnike s kojima gledaoci hvataju program da bi ga mogli pratiti.

prijašnja vremena, ali sada više nisu okrenuti jedno prema drugome, nego paralelno prema televiziji. Slikovito to izražava rečenica: „Televizija od obiteljskog kruga čini polukrug.“ Produžilo se zajednički provedeno vrijeme, ali se smanjio broj zajedničkih djelatnosti.³

Zajedničkih obroka u obiteljima već iz drugih razloga ima sve manje (rad izvan kuće u različito vrijeme i na različitim mjestima, školske obveze djece...). No i onda kad se još uvijek blaguje zajednički, uključena je televizija u velikom broju obitelji svakog dana navečer, a i nedjeljom u podne. Na taj način pažnja članova obitelji nije više usmjerena prvotno čak ni na jelo, nego opet na televiziju. Zajedničko jelo nije više sredstvo za socijalnu integraciju obitelji, nego rudimentarna smetnja njezina potpunog raspada. Gdje je uključena televizija manje se govori o zajedničkim problemima, manje ima međusobne pomoći i suradnje, emocionalni su odnosi neutralizirani...

Moglo bi se skoro reći da je televizija postala članom obitelji. Za vrijeme gledanja i poslije toga ljudi međusobno razgovaraju o programu, ili čak u neku ruku uspostavljaju dijalog s televizijom, zauzimaju stav prema onome što se prikazuje, diskutiraju s time, smiju se, ljute, proglašuju nešto glupim, komentiraju to... slično kao što vozači automobila komentiraju za vrijeme vožnje ponašanje drugih sudionika u prometu, bez namjere da uspostave stvarni dijalog... Neka su istraživanja pokazala da čak do 80% svakodnevnih razgovora stoji u bilo kakvoj vezi s temama koje donose masmediji.⁴

Prije je informiranost s obzirom na različita interesna područja bila različita, ovisila je o starosti ili razini naobrazbe pojedinog člana obitelji. Danas je televizija to na mnogim područjima izjednačila. Program se gleda zajednički, svi čuju iste vrste informacija i u isto vrijeme. Posljedica je podjednaka razina informiranosti svih članova obitelji.

Nekad su roditelji imali daleko veći utjecaj na oblikovanje ljestvice vrednota svoje djece. Danas televizija, film i drugi mediji djeci nude i drugačije načine ponašanja, drugačije vrednovanje društvenih pojava i životnih ciljeva – pa je socijalizatorska uloga obitelji oslabljena. Djeca redovito imaju više vremena za gledanje tele-

vizije i čitanje časopisa te na taj način stiču na područjima svojih interesa prednost u pogledu informiranosti. Roditeljima stoga često nije lako zastupati i braniti svoje (tradicionalne) stavove. To posebno vrijedi za vrednote koje štiti šesta i deveta Božja zapovijed.

Televizija je u određenom smislu izmijenila odnos pojedinaca i obitelji prema prijateljima i rođacima, kad se oni pojavljuju u ulozi gosta. Nekad je gost bio u središtu pažnje cijele obitelji. Danas velik postotak obitelji prima goste subotom i nedjeljom popodne ili navečer kad su ljudi slobodni i kad je televizijski program najzanimljiviji. Gost se pritom uključuje u obitelj koja je strukturirana u svom odnosu prema televiziji. Na nju se usmjeruje skoro sva pažnja i domaćina i gostiju. Do međusobnog razgovora dolazi onoliko koliko je najnužnije i koliko dopuštaju ritam programa i pauze u njemu. Tako se promijenio zapravo tisućgodišnji način ponašanja ljudi i vrednota koja je nalagala maksimalnu pažnju prema gostu.

Ove pojave, koje su registrirala istraživanja u nekim zapadnim zemljama, ponešto su kod nas ublažena time što program nije tako raznovrstan, a često ni dovoljno kvalitetan, pa razgovor s gostom lako može biti zanimljiviji od gledanja televizije. Osim toga je i tradicija još jaka, pa to se događa uglavnom u popodnevno vrijeme, kad su na programu dječje emisije koje su djeci zanimljivije nego konverzacija s (odraslim) gostom. Gašenje televizora može onda biti izvor konflikata u obitelji. Slično kao i pitanje: koji će se program gledati kad su interesi podijeljeni.

Spomenimo još i to da je gledanje televizije kod mnogih kršćanskih obitelji nekako neprijetno potisnulo većemju molitvu. Program se često gleda dugo u noć pa za razgovor s Bogom više ne ostaje vremena.

³ Sumarni pregled tih promjena donio je Hans Mathias Kepplinger u članku: „Familie und Fernsehen: Konflikt der Institutionen“, u časopisu *Rundfunk und Fernsehen*, br. 4/1987, str. 391–394. To su rezultati istraživanja u Njemačkoj i nekim drugim zapadnim zemljama. No, uz male varijacije vrijede oni i za nas.

⁴ Usp. H. M. KEPPLINGER–VERENA Martin: *Die Funktion der Massenmedien in der Alltagskommunikation* „Publizistik“, br. 1–2/1986, str. 118–128.

Sve ovo pokazuje da je televizija postala danas sastavnim dijelom obiteljske svakidašnjice i da se s njom računa. Kao sredstvo za skraćivanje vremena i zabavu ona zasada nema neku atraktivniju alternativu, barem za jedan veliki postotak ljudi. Doživljavamo čak ekspanziju televizijskih mreža, kanala, programa (jutarnji, noćni...), putem satelita se pojednostavljaju prijenosi, a širi se i kablovska televizija. Koliko god je dobro što se povećavaju mogućnosti komunikacije, u isto je to vrijeme i problematično jer vodi prema sve većoj izolaciji pojedinaca i daljnjem razbijanju obiteljskog života, a i kreativnosti mladih. Lijek se očekuje od opće zasićenosti ponudom i padom njezine kvalitete što je već u određenoj mjeri nastupilo pa svi ovi navedeni problemi više i nisu tako akutni.

No treba reći da je za mnoge starije, bolesne, osamljene ljude televizija često jedina zabava, razonoda i „partner” za komunikaciju. Posve je razumljivo da su takvi ljudi sretni što televizija postoji i da se ljute kad zbog kakvog kvara ili kojeg drugog razloga nestane iz njihova života.

SADRŽAJI

Kad je riječ o sadržajima koje donose masmediji o braku, obitelji, ljubavi i seksualnosti, onda obično kao problem upada u oči pomografija u časopisima i novinama, golotinja na televiziji i filmu... No valja naglasiti da masmediji donose i mnoštvo drugih sadržaja koji se odnose na spomenute teme. Sjetimo se samo rubrika u novinama i časopisima u kojima se odgovara na pitanja i daju savjeti o zdravlju, odgoju djece, seksualnosti i braku, pa različitih informativnih i obrazovnih emisija na radiju i televiziji, zatim ljubavnih priča i romana, filmova koji više ili manje ozbiljno pristupaju spomenutim temama te pružaju modele ponašanja. Vrlo su važni razni ženski časopisi koji se u velikoj mjeri bave takvim pitanjima, informiraju i daju savjete, a raspačavaju se i čitaju u velikim nakladama te tako formiraju mišljenje širokog kruga čitalaca.

U vrijeme nagle urbanizacije posljednjih desetljeća mnoštvo ljudi, koji su odgojeni u seoskim sredinama, dolazi u grad. U novim grad-

skim uvjetima modeli ponašanja stečeni na selu nisu dovoljni za orijentaciju i život. Posebno mladi ljudi u takvim okolnostima traže informaciju ondje gdje je mogu dobiti... Tu se moramo prisjetiti činjenice da su masmediji djelotvorniji onda kad pružaju prvu informaciju o nekoj pojavi. Takva se prva informacija obično pamti te formira mišljenje i stav recipijenta. Često treba mnogo više napora da bi se tako stvoreno mišljenje promijenilo, nego što je trebalo da bi se ono stvorilo. Mnogi mladi ljudi prve informacije o rečenim temama, koje ih u mladosti posebno interesiraju, primaju upravo iz takvih časopisa.

Sve bi to trebao biti višestruki izazov kršćanima i crkvenim institucijama, npr. visokoškolskim ustanovama, da se posvete istraživanju slike obitelji, braka, partnerstva, ljubavi što je pružaju današnji društveni masmediji svojim čitaocima te da ih usporede sa slikom ili modelom koji pruža Crkva Evanđeljem i svojim naukom. Dok ne bude takvih istraživanja možemo izreći samo dojam koji se stječe površnim uvidom u takve sadržaje: naime da su modeli ponašanja i stavovi koje društveni masmediji zastupaju u pogledu predbračnih odnosa, kontracepcije, pobačaja, rastave braka, i sličnih pitanja u značajnoj mjeri različiti od kršćanskih ideala. Možda bi jasnoća u tom pogledu doprinijela shvaćanju koliko je potreban odgoj mladih i kako je neophodna pomoć Crkve kršćanskim obiteljima da ostvare barem nešto od kršćanskih ideala.

ZAKONI DJELOTVORNOSTI

Ovdje je potrebno posvetiti nešto pažnje zakonitostima prema kojima se odvija utjecaj masmedija na pojedince i na društvo, pa prema tome i na obitelj.

Vrlo opširna istraživanja o djelotvornosti nasilja, koje se u različitim oblicima pojavljuje u masmedijima, nisu donijela jasne i sigurne rezultate. Obično se na kraju kaže da nije moguće znanstveno valjano dokazati da nasilje znatno utječe na devijantno ponašanje mladih, ukoliko djeluju svi ostali činioci socijalizacije: obitelj, škola, Crkva i cijela okolina. No trebalo bi kod toga uočiti činjenicu da obitelj danas u značajnoj mjeri ne funkcionira kako treba, da škola

premalo pažnje posvećuje moralnoj formaciji mladih ljudi, a Crkva obuhvaća samo manji dio mladeži. Osim toga u novije se vrijeme među istraživačima masmedija smatra da njihovu djelotvornost nije ni moguće dokazati uobičajenim znanstvenim metodama u kojima odlučujuću ulogu ima eksperiment jer su promatranja obično kratkoročna, a promjene se događaju u dugim razdobljima i pod utjecajem drugih čimbenika (ne samo nasilja) koji su u eksperimentu obično isključeni – a u dugoročnim promatranjima nije lako jednoznačno odrediti koji udio ima koji čimbenik u izazivanju promjena.⁵ Stoga se danas u istraživanju ide za tim da se sistematski prate očiglednosti u suodnosu nasilja u životu i nasilja u medijima te da se ukaže na jasna kretanja. U takvom pristupu uočava se i priznaje mnogo veća djelotvornost masmedija, nego što to priznaje prije spomenuti pristup.⁶

Djelotvornost masmedija dugo se vremena obično precjenjivala. Masmedije se nazivalo „silama” koje po miloj volji oblikuju javno mnijenje i stavove ljudi. Prva ozbiljna znanstvena istraživanja pokazala su da njihova djelotvornost nije baš tako velika. Neki su čak smatrali da se ona sastoji samo u potvrđivanju već postojećih mišljenja i stavova jer ljudi iz široke ponude medija biraju samo ono što im odgovara. Postavljalo se dakle pitanje: da li su masmediji uzroci promjena ili samo ogledalo u kojemu se te promjene odražavaju? U novije vrijeme prevladava mišljenje da su masmediji oboje, i uzrok i ogledalo, ovisno o stadijima procesa promjene i o različitim grupama koje u njemu sudjeluju. Obično se razlikuju tri stadija: na početku djeluju manje grupe koje započinju neki proces, zatim se uključuju masmediji (u potrazi za novostima) i daju tom početku publicitet, stvarajući dojam da je riječ o nečem važnom. Na temelju toga dojma veće grupe svjesno ili nesvjesno počinju nasljedovati prvotni primjer – stoga što su to oduvijek željele, ali se nisu usudile, ili stoga što se boje da će zaostati za naprednijima i izolirati se. Daljnji razvoj teče svojim tijekom i mediji ga mogu samo pratiti i odražavati. Mediji su dakle jedan od čimbenika u međusobnoj igri uzroka i posljedica, bez kojega se proces ne bi dogodio, ili bi se dogodio

orijentacije

sporije ili drugačije.⁷

Kod toga se vidi da masmediji ne utječu uvijek samo na stavove ljudi, nego često više na mišljenje o tim stavovima. Moguće je da većina ljudi ima zaista posve drukčije stavove od onih koje u svojim sadržajima populariziraju masmediji. No primaoci poruke masmedija stječu dojam da stavovi koje zastupaju masmediji prevladavaju, te da se oni sami nalaze u manjini. Vrlo je lako moguće da se onda s vremenom i sami priključuju takvom mišljenju i stvaraju kod sebe odgovarajući stav, možda u strahu da pred drugima ne ispadnu neobavješteni ili čak zaostali.

Valja nadalje znati da sadržaji masmedija, posebno filmovi kao najatraktivniji program, ne djeluju na gledaoce samo svojim jasnim i određenim porukama, nego još više različitim modelima ponašanja koje demonstriraju pojedini likovi i uloge. Preko uloga postaju zanimljive i osobe glumaca koji ih graju. Stvara se kult filmskih zvijezda. Obožavaoci žele znati što više iz njihova privatnog života. A moral koji oni predočuju svojim životom, često je oprečan onome što naučava kršćanstvo.

NEGATIVNE POJAVE

Smatra se da među najnegativnije pojave u masmedijima spada pornografija (od grčkog *pome* – bludnica), tj. bestidna literatura, bludne slike i filmovi, a u posljednje vrijeme i sve raširenije videokazete takvog sadržaja. Posljednjih desetljeća pornografija je dobila pravo javnosti te se slike obnaženog tijela mogu vidjeti u izlozima novinskih prodavaonica, na oglasnim pločama kinematografa, na stranicama dnevnih

⁵ Uočeno je npr. da su slabo socijalizirana djeca radije gledala nasilne scene na televiziji i da su prosječno sklonija nasilju u životu od druge djece. No teško je tvrditi da li su nasilna stoga što su slabo socijalizirana ili stoga što gledaju nasilje na televiziji, i ne bi li bila nasilna i bez gledanja televizije.

⁶ H. M. KEPPLINGER: *Die Grenzen des Wirkungsbegriffes*, „Publizistik”, br. 1–2/1982, str. 98–113; Elisabeth NOELLE-NEUMANN: *Kumulation, Konsonanz und Öffentlichkeitseffekt*, u: „Öffentlichkeit als Bedrohung”, München, 1977, str. 127. i dalje.

⁷ E. NOELLE-NEUMAN: *Die Schweigespirale*, München, 1980.

novina, u filmovima i na televiziji – gdje je to dostupno djeci i omladini.

Pomografija se ocjenjuje kao negativna pojava stoga što direktno ili indirektno propagira seksualni užitak bez emocionalne vezanosti i bez odgovornosti; pospješuje egoizam, ako je vezana s nasiljem, što je čest slučaj u filmovima, onda uključuje prezir ljudske osobe i potcjenjivanje njezina moralnog integriteta; svodi žensko tijelo na objekt požude... Na taj način otuđuje od pravih humanih – a to znači i kršćanskih ideala. Nerijetko potiče i na perverziju jer propagira nenaravne oblike seksualnih odnosa. Osim toga proizvodnja pomografije često je vezana uz organizirani kriminal: za snimanje se angažiraju prostitutke, trgovina je porno materijalom vezana uz bordele, raspačavanje je ilegalno...⁸ Po svemu navedenom pomografija se razlikuje od umjetničkog prikazivanja ljudskog tijela koje zahtijeva poštovanje ljudske osobe i prema kojemu mora voditi, koje traži estetske kriterije i zrelost kako umjetnika, tako i gledalaca.

Zbog opisane negativnosti pomografije postoje u gotovo svim zemljama zakoni koji zabranjuju njezinu proizvodnju i širenje. No posljednjih se godina te norme sve manje primjenjuju.⁹ I nazoni o tome u društvu su se promijenili. Jedan je naš tjednik¹⁰ nedavno proveo anketu među našim filmskim umjetnicima od kojih su neki izrazili mišljenja da nema nekog objektivnog mjerila po kojem bi se pomografija mogla razlikovati od umjetnosti, da ga nema u samoj slici ili filmu, nego samo u glavi svakog gledaoca. Gledalac zapravo sam svojim stavom odlučuje što će za njega biti umjetnost, a što pomografija.

Takvi su nazoni očito već prošireni među većinom ljudi kod nas, ili je ta većina – u skladu sa zakonitostima koje smo prije opisali – jednostavno rezignirala. A sada, u vrijeme krize, čini se da je (skoro) svako sredstvo dopušteno ako omogućuje zaradu. A golotinja pospješuje prođu tiskovina i povećava atraktivnost filma.

Blažim oblicima pomografije (npr. švedskim filmskim komedijama) neki pridaju i pozitivnu ulogu, jer da su bezazlene, zabavljaju i relaksiraju, te gradskog čovjeka, koji je često

prezaposlen, podsjećaju na neke izvorne oblike zadovoljstva... Sličnu ulogu navodno imaju i slobodne scene u filmovima koji se pokazuju u kasne sate, naime, da potaknu tjelesnu ljubav među bračnim parovima. No ne zastupa li se tu princip da cilj opravdava sredstva?

Pornografija apelira na jedan od najjačih ljudskih nagona s čijim je zadovoljenjem povezano jako uzbuđenje i intenzivan užitak pa recepcija takvih sadržaja redovito podstiče želju za seksualnom aktivnošću. Neposredno je djelovanje intenzivnije nego kod gledanja nasilnih scena. Pokusi s osobama koje su patološki sklone seksualnom nasilju pokazali su da scene koje prikazuju seksualni odnos izazivaju do šezdeset posto veće uzbuđenje nego scene običnog nasilja.

Tko stalno ili često prima takve sadržaje otupit će, možda, na njihove neposredne učinke, ali se može s pravom pretpostaviti da će doći do kumulativnog djelovanja koje svoje posljedice pokazuje nakon dužeg vremena: barem predispoziciju za prije spomenute stavove što ih sugerira pomografija (užitak bez odgovornosti, seks bez emocija, depersonalizacija...) – pogotov kod psihički labilnih osoba kod kojih su zakazali ostali faktori socijalizacije. Kod njih se može računati i s nastajanjem sklonosti prema delinkvenciji na tom području.

Opravdano možemo stoga sumnjati u tvrdnju da je pomografija bezazlenija od nasilja. Upravo stoga što je njezino djelovanje intenzivnije opravdano... A ako je povezana s nasiljem onda povećava i njegovu djelotvornost... Ne treba zaboraviti još jedan aspekt: kod mnogih se starijih ljudi širi strah i uznemirenost da će mladi, koji su izloženi takvim sadržajima, s vremenom sve više oponašati modele ponaša-

⁸ „Intervju”, br. 144 od 5. 12. 1986. (Momir Ilić, razgovor s drom Ljubomirom Preličem, str. 44–45).

⁹ Isto mjesto. U našoj je zemlji npr. u razdoblju od 1973. do 1983. zbog širenja pomografije bilo prijavljeno 191 osoba, od toga su bile optužene 104, a pravomoćno osuđene 83 osobe (od toga pet žena). No broj je osuđenih iz godine u godinu opadao, tako da posljednjih godina više nitko i nije bio osuđen. Postavlja se pitanje: čemu zakon ako se ne provodi?

¹⁰ „Studio”, broj 1186 od 26. 12. 1986. i broj 1187 od 2. 1. 1987.

nja koji im se tako u medijima nude.

U posljednje se vrijeme pornografija sve češće primjenjuje i u reklami pri čemu se u komercijalne svrhe želi utjecati na podsvijest gledalaca. U nekim su zemljama već stvorene ženske organizacije koje ovaj vid komercijalizacije ženskog tijela smatraju posebno ponižavajućim, te kane nastupiti protiv toga.¹¹

No potrebno je, naravno, naglasiti da u masmedijima ima mnogo više sadržaja koje možemo okarakterizirati kao pozitivne: vrijednih medicinskih i psiholoških informacija i savjeta, filmova, romana, priča... koji prikazuju vrijednost poštenja, ljepotu ljubavi, potrebu osjećaja, štetnost pokvarenosti, tragediju moralne propasti. Ima dakle sadržaja koji se zauzimaju za trajne vrednote što ih mi kršćani možemo samo potvrditi. Takvih je sadržaja zapravo mnogo više i s pravom možemo pretpostaviti da oni u velikoj mjeri kompenziraju ono što je negativno. No, o negativnim pojavama govorimo opširno jer ugrožavaju odgoj mladeži i obitelj, a i sve se više šire poput zagađenosti okoline.

PRIHVATITI IZAZOV

Neki sveopći idejni „križarski rat“ protiv te moralne zagađenosti ne bi vjerojatno pomogao. Ali nije ispravno ni rezignirati i mladu generaciju posve prepustiti utjecaju masmedija. Izazov koji nam oni upućuju treba prihvatiti i na njegova odgovoriti odgojem za kršćansku zrelost u koji je, naravno, uključen i odgoj za ljubav, brak i odgovorno roditeljstvo. Takav je odgoj bio uvijek potreban, a masmediji danas njegovu potrebu čine akutnom. Taj odgoj ne može dovoljno rano početi, zapravo sav obiteljski odgoj ili vodi konačno prema zreloj osobi ili ne.

Masmediji često daju povoda za reakcije roditelja i važno je da se takvi povodi i prilike ispravno iskoriste. Npr. često se dogodi da se u filmovima, koje gleda cijela obitelj, pojave (pre)slobodne erotske scene. Bilo bi pogrešno dijete zbog toga u tom času potjerati iz sobe ili isključiti televizor. Mnogo je bolje poslije razviti razgovor o cijelom filmu i u tom sklopu djetetu protumačiti značenje scena koje se odnose na seksualnost i ljubav. Treba računati s time da su djeca danas, u velikoj mjeri zahvaljujući

upravo masmedijima, obavještenija o seksualnosti, no u isto su vrijeme i puna pitanja jer informacije ipak traže vrednovanje i oblikovanje stavova. Informacije su osim toga često samo djelomične i iskrivljene. Stoga ništa ne može zamijeniti roditelje u njihovoj ulozi. Treba se držati pravila da se djetetu odgovara onoliko koliko pita. Odgovori moraju biti ozbiljni i točni – primjereni dobi i mogućnosti shvaćanja djeteta. Važno je da dijete stekne dojam da o svemu može sa svojim roditeljima otvoreno i slobodno razgovarati. Još i danas, na žalost, mnogi roditelji, kad dijete pokrene pitanja seksualnosti, šute ili čak dijete udare po ustima kao da je reklo nešto prljavo. Naravno da je time uništeno povjerenje i dijete će tražiti informacije ondje gdje ih može dobiti, a te će informacije često biti različite od onih koje bi dijete trebalo i za koje bi roditelji htjeli da dijete ima. Na taj se način dijete može neurotizirati na tom području i – od vlastitih roditelja – odgojiti za budućeg potrošača pornografije.

Nije dobro u vjerskom odgoju naglašavati samo ono što je negativno, što je zabranjeno. Bolje je prikazivati ideale i za njih oduševljavati. No od vremena do vremena ne škodi konfrontacija s negativnim primjerom da bi dobro, u kontrastu prema njemu, više došlo do izražaja. Masmediji pružaju dovoljno takvih negativnih primjera za razgovor u obitelji i na vjeronauku.

Sami odgojitelji moraju najprije u sebi razviti sposobnost da kritički promatraju sadržaje koje im nude masmediji. Dobro je npr. nakon gledanja nekog filma postaviti pitanja:¹²

– Što je film zapravo htio reći? Koja mu je glavna poruka?

– Da li je radnja logična? Ima li veze sa stvarnim životom, ili je izmišljena ne zato da tumači život, nego samo zato da zabavi?

– Kako film rješava sukobe među ljudima? Ljudski, pravedno? Da li je preporučljivo oponašanje tog rješavanja?

¹¹ Mittel zum Zweck, „Multimedia“, br. 1 od 11. 1. 1987.

¹² Opširno o tome: Horst KÜNNERMANN: *Kinder und Kulturkonsum*, Weinheim und Basel, 21974.

– Koji su glavni likovi filma? Da li bismo se mi s kojim od njih mogli poistovijetiti? S kojim će se poistovijetiti djeca ili vjeroučenici? Jesu li to uopće stvarni likovi?

– Za kojim ciljevima idu ti likovi? Jesu li to ciljevi za koje se isplati živjeti ili je riječ o nekim suvremenim idolima (novcu, užicima, nasilju...)?

– Kakav se model braka i obitelji nudi? Da li se u konačnici zastupaju ideali vjernosti, ljubavi i sklada ili ne?

– Kakav je odnos među spolovima? Ravnopravnost ili podređenost žene? Kako se rješavaju krizne situacije braka, odnosno kakva rješenja poruka filma zastupa?

– Kakav se odnos između mladića i djevojaka zastupa?

Roditeljima ili odgojiteljima koji su sami stekli naviku kritičkog prosuđivanja filmova neće biti teško za takvu kritičnost odgojiti djecu i mlade. Na vjeronauku je dobro prikazati ponekad koji od filmova, u cjelini ili djelomično, te ga zajedno s djecom ili mladima analizirati i na taj način buditi razumijevanje i kritički stav prema ponuđenim sadržajima.

Roditelji se moraju pitati: znaju li što im djeca čitaju, slušaju i gledaju? Ne zato da im zabrane (premda će i to ponekad biti potrebno), nego zato da ih mogu pratiti i pomoći im u razumijevanju.

Sami bi trebali pročitati ono što im djeca čitaju i pri tom poticati kritičko prosuđivanje, upozoriti na mogućnosti manipulacije, npr. da li je neka slika golotinje u novinama ili časopisu tu za informaciju ili da bude mamac za kupce...

U prosuđivanju masmedija obično se najmanje pažnje posvećuje muzičkoj ploči ili kaseti. No valja uočiti: dok djeca časopis ili knjigu čitaju obično jednom – ploču ili kasetu slušaju po nekoliko puta djevnno, pamte je i ponavljaju, a poruka im se upija u podsvijest. Roditelji opet neće postupiti pametno ako stvar uvijek pokušaju riješiti zabranom, ali ne trebaju ni rezignirati. Učinit će uslugu svom djetetu ako ga upozore na često slaboumni sadržaj tekstova koji se pjevaju, banalnosti i gluposti koje su

servirane još i uz slabu glazbu. Mladi će se možda ljutiti, ali će ipak s vremenom stvoriti i kritičku distancu. S tim bi svakako trebalo povezati i odgoj za vrijednu glazbu.

Kad je riječ o maloj djeci, roditelji ne bi smjeli dopustiti da im televizija postane „teta“ za čuvanje djece: da televizor bude uključen cijeli dan, da se djeca pred njim igraju i gledaju sve što se pojavi na ekranu. – Umjesto toga korisno je proučiti program unaprijed, odrediti što će dijete gledati, barem dio programa gledati s njime i pratiti ga u doživljavanju i razumijevanju onoga što gleda i sluša. I onda kad dijete gleda samo, važno je ostati u vezi s njime, potaknuti ga da kasnije ispriča što je vidjelo, komentirati, objasniti i kompenzirati ono što nije bilo jasno ili bi moglo izazvati zabunu.

Kršćanski roditelji moraju danas biti pažljivi prema sadržajima koji se u društvenim masmedijima tiču vjere, jer joj – blago rečeno – nisu skloni. Tu utjecaje treba također kompenzirati u suradnji s vjeroučiteljima.

Tko se bolje razumije u filmski jezik i tehniku dobro će učiniti ako u to barem elementarno uputi i dijete jer će ono na taj način steći kritičku distancu prema sadržajima. Stariju djecu valja poticati da čitaju i filmske kritike u novinama. S rastom kritičnosti smanjuje se djelotvornost u negativnom smjeru, a oslobađa se prostor za principe koje pružaju drugi faktori socijalizacije.

Korist i potrebu korištenja crkvene ponude knjiga i časopisa za odgoj i obiteljski život nije potrebno naglašavati jer se o tome dosta govori. No i tu ne škodi kritičnost u skladu s Apostolovom riječju: „Sve provjeravajte: dobro zadržite...” (1 Sol 5,21).

Na kraju bismo masmedije mogli usporediti s vatrom, jednim od prvih velikih izuma čovječanstva. Ona je opasna ako nam izbjegne kontroli, ali ako je imamo u vlasti, korisna je – i danas više ne možemo bez nje. I bez masmedija današnje moderno ljudsko društvo više ne može. Očito – nemamo izbora: moramo ih staviti svaki za sebe pod kontrolu kritičke kršćanske savjesti.